

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2025. № 9.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.9.44>

УДК 364-054.73(477)

*С. В. Мішина,
к. е. н., доцент, доцент кафедри соціальної економіки,
Харківський національний економічний університет
імені Семена Кузнеця
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4925-5998>*

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

*S. Mishyna,
PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of
Social Economy, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics*

MODERN TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF SOCIAL PROTECTION OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS IN UKRAINE

У статті розглянуто сутність соціального захисту та уточнено визначення поняття “соціальний захист внутрішньо переміщених осіб”. Здійснено оцінку динаміки кількості внутрішньо переміщених осіб в Україні та м. Харкові. Проаналізовано діючу систему соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в Україні. Розглянуто зміст соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в Україні у контексті таких його складових, як: соціальні виплати, соціальні послуги, соціальна підтримка та

захист у сфері освіти й зайнятості. Проаналізовано підходи до формування правового, організаційного та економічного забезпечення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в Україні. Здійснено огляд та критичну оцінку законодавчого й нормативно-правового забезпечення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в Україні. У рамках економічного забезпечення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб визначено додаткові джерела фінансування витрат на соціальний захист внутрішньо переміщених осіб та напрями їх залучення. Розроблено удосконалену структуру багаторівневої системи соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в умовах війни, що включає: суб'єкти соціального захисту, функціональне забезпечення, складові соціального захисту та сферу реалізації соціального захисту ВПО. Розглянуто пріоритетні напрями удосконалення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб у сфері зайнятості, освіти, соціальних послуг, соціальної підтримки та соціальних виплат. Науковими результатами даного дослідження є: 1) уточнення сутності поняття “соціальний захист внутрішньо переміщених осіб” за рахунок його трактування на засадах комплексного підходу, що поєднує цільовий, функціональний та організаційний підходи; 2) уточнення методичного підходу щодо формування удосконаленої структури багаторівневої системи соціального захисту внутрішньо переміщених осіб за рахунок комплексного підходу до побудови організаційного забезпечення та визначення напрямів розвитку соціального захисту внутрішньо переміщених осіб.

The article examines the essence of social protection and clarifies the definition of the concept of “social protection of internally displaced persons”. The dynamics of the number of internally displaced persons in Ukraine and the city of Kharkiv are assessed. The current system of social protection of internally displaced persons in Ukraine is analyzed. The content of social protection of internally displaced persons in Ukraine is considered in the context of such

components as: social payments, social services, social support and protection in the field of education and employment. Approaches to the formation of legal, organizational and economic support for social protection of internally displaced persons in Ukraine are analyzed. A review and critical assessment of the legislative and regulatory support for social protection of internally displaced persons in Ukraine are carried out. Within the framework of economic support for social protection of internally displaced persons, additional sources of financing for social protection of internally displaced persons and directions for their involvement are identified. An improved structure of a multi-level system of social protection of internally displaced persons in war conditions has been developed, which includes: subjects of social protection, functional support, components of social protection and the sphere of implementation of social protection of IDPs. Priority areas for improving social protection of internally displaced persons in the areas of employment, education, social services, social support and social payments have been considered. The scientific results of this study are: 1) clarification of the essence of the concept of “social protection of internally displaced persons” through its interpretation on the basis of a comprehensive approach that combines target, functional and organizational approaches; 2) clarification of the methodological approach to the formation of an improved structure of a multi-level system of social protection for internally displaced persons through a comprehensive approach to building organizational support and determining directions for the development of social protection for internally displaced persons.

Ключові слова: внутрішньо переміщені особи, соціальний захист, соціальне забезпечення, соціальний захист внутрішньо переміщених осіб, система соціального захисту внутрішньо переміщених осіб.

Keywords: internally displaced persons, social protection, social security, social protection of internally displaced persons, system of social protection of internally displaced persons.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Тривалі гуманітарні та економічні кризи, невизначеність, що спричинені збройною агресією, призвели до масштабного переміщення населення всередині країни. Внутрішньо переміщені особи (ВПО) залишаються однією з найуразливіших категорій громадян, які потребують комплексної підтримки з боку держави, включаючи доступ до житла, освіти, медичних послуг, працевлаштування та соціального забезпечення. У зв'язку з цим постає потреба не лише в удосконаленні чинної нормативно-правової бази, а й у формуванні сталих і, водночас, гнучких систем та механізмів реалізації соціальної політики, орієнтованої на довгострокову інтеграцію ВПО в приймаючі громади. Дослідження цієї проблематики є важливим з точки зору забезпечення соціальної справедливості, ефективного використання державних і міжнародних ресурсів, а також посилення інституційної спроможності системи соціального захисту в умовах затяжної кризи та потреби у відновленні країни. Соціальний захист ВПО в Україні не є новою ланкою системи соціального захисту, проте масштабність цього явища та суттєве зростання кількості внутрішньо переміщених осіб в Україні має місце починаючи з 2022 року. Численні проблеми у функціонуванні системи соціального захисту внутрішньо переміщених осіб та масштабність такого явища як внутрішнє переміщення населення, зумовленого викликами воєнного часу, обумовили актуальність теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні засади розвитку соціального захисту внутрішньо переміщених осіб знайшли відображення у працях таких науковців: Колосок А. та Буднік С. [1], . Павлюк Т. та Середницька Л. [2], Селіхов Д. [3], Степанова Е. [4].

В літературних джерелах відсутня єдність у трактуванні поняття “соціальний захист”, у той час як питання соціального захисту, у тому числі і внутрішньо переміщених осіб, регламентуються законодавчими та нормативно-правовими актами. В умовах зростання проблем з

працевлаштуванням, навчанням, соціальним забезпеченням ВПО в Україні з початком повномасштабної війни більш детального дослідження потребують питання формування комплексної й гнучкої системи соціального захисту для цієї категорії громадян.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є уточнення теоретичних засад та розробка практичних рекомендацій щодо розвитку системи соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в Україні з урахуванням сучасних тенденцій та викликів воєнного часу.

Для досягнення мети були поставлені і вирішені такі завдання:

висвітлити сутність понять “соціальний захист” та “соціальний захист внутрішньо переміщених осіб”;

проаналізувати діючу систему соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в Україні;

здійснити оцінку розвитку соціального захисту ВПО у сфері освіти й зайнятості;

проаналізувати підходи до формування правового, організаційного та економічного забезпечення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в Україні;

розробити заходи, рекомендації та підходи щодо розвитку системи соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в Україні в умовах війни.

Виклад основного матеріалу. Попри те, що поняття “соціальний захист” та “соціальне забезпечення” використовуються в чинному законодавстві України, їх змістове наповнення залишається недостатньо визначеним на нормативному рівні. Водночас у науковій літературі ці поняття розглядаються як ціле і частина або як тотожні поняття. Від підходу до трактування соціального захисту залежить його зміст та структура створюваної системи соціального захисту ВПО.

Стаття 46 Конституції України трактує соціальний захист як право на забезпечення громадян у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них

обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом [5]. Внутрішнє переміщення українців, спричинене викликами воєнного часу, належить до інших випадків передбачених законом, що дають право на соціальний захист. В Конституції України зазначено, що право на соціальний захист реалізується за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення [5]. Виходячи з такого трактування соціальне забезпечення становить матеріальну сторону соціального захисту. Тобто соціальний захист включає таку складову як соціальне забезпечення.

В. Скуратівський дає визначення соціального захисту, як “комплексу організаційно-правових та економічних заходів, спрямованих на захист добробуту кожного члена суспільства в конкретних економічних умовах” [6]. В. Москаленко визначає соціальний захист як “систему заходів і відповідних інститутів, призначених для забезпечення нормального існування людини, підвищення рівня задоволення її соціальних потреб, якості життя та перспектив [7]. У даних визначеннях [6; 7] прослідковується комплексний характер, проте не враховується призначення соціального захисту, таке як захист від негативних наслідків соціальних ризиків.

Як на думку Копетюк М. [8] соціальний захист слід розглядати як у вузькому, так і у широкому розуміннях. У широкому розумінні під соціальним захистом Копетюк М. [8] розуміє “систему соціальних та економічних прав, обов’язків і гарантій, законодавчо закріплених державою і реалізованих її соціальною політикою, з метою надання кожному члену суспільства, незалежно від його походження, соціального і майнового стану, расової та національної приналежності можливості вільно розвиватися, максимально повно реалізувати себе, свої здібності через забезпечення, як гідного рівня життя, так і соціальної справедливості”. У такому трактуванні мова йде про абсолютний соціальний захист. У даному джерелі [8] соціальний захист здебільшого зводиться до реалізації соціальної політики державою. Хоча в сучасних умовах до фінансування соціального захисту, у

тому числі і внутрішньо переміщених осіб, залучаються благодійні організації, міжнародні організації та бізнес. Тому, як на нашу думку, не є доцільним обмеженням соціального захисту лише державним фінансуванням.

Соціальний захист у вузькому розумінні за джерелом [8] становить собою складну багаторівневу систему, структура якої включає соціальне страхування, соціальне забезпечення та соціальні стандарти й гарантії держави населенню, що комплексно взаємодіють та сприяють ефективному функціонуванню механізму системи соціального захисту населення країни. Як на нашу думку, таке визначення, виходячи з розуміння соціального захисту як цілісної системи, що включає різні складові є доцільним. Проте, крім вказаних у джерелі [8] складових, соціальний захист має включати, ще й соціальну підтримку та соціальні послуги. Це пояснюється тим, що в умовах воєнного часу та кризових явищ в економіці, численних соціальних ризиків актуальними є такі складові соціального захисту як соціальні пільги, субсидії та соціальні послуги.

Слід відзначити наявність визначення безпосередньо поняття “соціальний захист ВПО”, що свідчить про важливість дослідження цієї ланки соціального захисту. Так, Колосок А., Буднік С. [1, с. 103] під соціальним захистом ВПО розуміють “систему соціальної та фінансової підтримки внутрішньо переміщених осіб, яка включає фінансову, матеріальну та соціально-психологічну підтримку даної категорії громадян до їх повної реінтеграції у суспільство на новому місці проживання”. Визначення характеризується влучністю формулювання мети соціального захисту ВПО, як повної реінтеграції ВПО у суспільство на новому місці проживання. Водночас зведення соціального захисту ВПО виключно до фінансової та соціальної підтримки дещо звужує сферу застосування даного визначення.

Як на нашу думку, з позицій функціонального підходу соціальний захист включає: соціальне страхування, соціальні послуги, соціальні гарантії

та соціальну підтримку (соціальні пільги, соціальні допомоги, субсидії). З позицій організаційного підходу соціальний захист становить собою, як на нашу думку, багаторівневу комплексну систему правового, організаційного та економічного забезпечення. З позицій цільового підходу соціальний захист, як на думку автора, реалізується з метою захисту від соціальних ризиків та забезпечення гідного рівня життя.

З позицій поєднання цільового, функціонального та організаційного підходів до трактування соціального захисту запропоновано авторське визначення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб. Під останнім, як на нашу думку, запропоновано розуміти багаторівневу комплексну систему правового, організаційного та економічного забезпечення внутрішньо переміщених осіб, що реалізується через соціальне забезпечення, соціальне страхування, соціальні послуги, соціальні гарантії та соціальну підтримку (соціальні пільги, соціальні допомоги, субсидії) з метою захисту ВПО від соціальних ризиків та забезпечення їх гідного рівня життя в умовах зміни місця проживання.

Таким чином, авторське визначення поняття “соціальний захист внутрішньо переміщених осіб” має комплексний характер, оскільки поєднує цільовий, функціональний та організаційний підходи до трактування понять, а також враховує специфіку соціального захисту конкретної категорії населення, а саме внутрішньо переміщених осіб.

Доцільність удосконалення системи соціального захисту внутрішньо переміщених осіб обумовлена значною кількістю ВПО в Україні (рис. 1).

Найбільша кількість ВПО була зареєстрована в Україні на початку повномасштабного вторгнення. Це був квітень 2022 року, коли кількість ВПО становила 7,71 млн. осіб. У зв’язку з деокупацією деяких населених пунктів та територій до кінця 2022 року та протягом 2023-2024 років мало місце зменшення кількості ВПО. У квітні 2025 року кількість ВПО збільшилася до 3,76 млн. осіб. Саме ці внутрішньо переміщені особи і потребують комплексного соціального захисту.

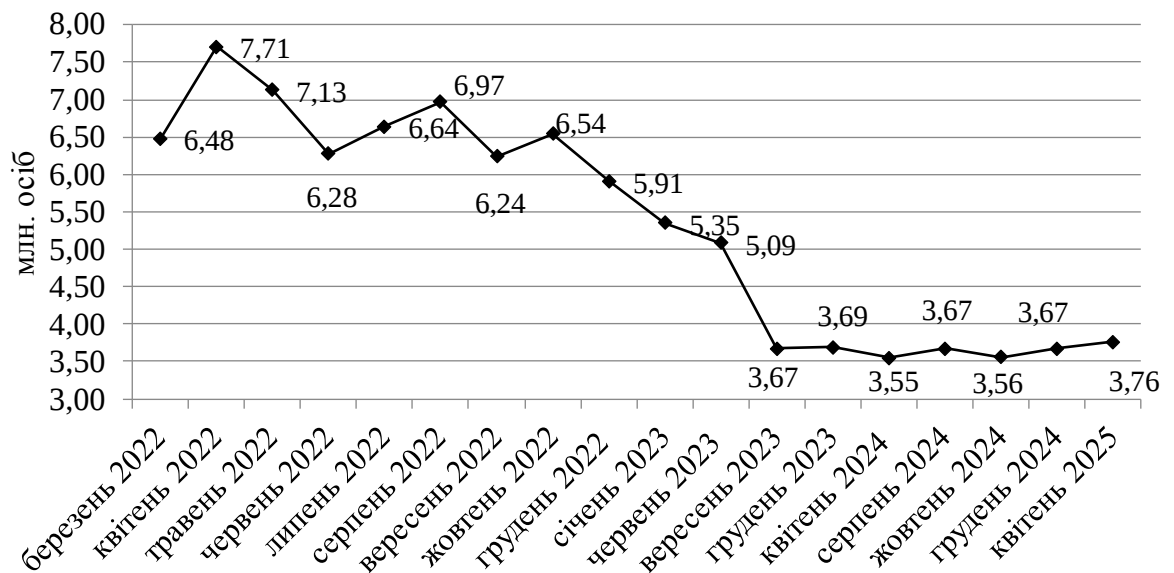

Рис. 1. Динаміка кількості ВПО в Україні за даними Міжнародної організації з міграції

Джерело: сформовано автором за даними джерела [9]

Харків є прикордонним містом, проте кількість ВПО також є значною. Станом на 01.05.2025 у м. Харкові кількість ВПО склала майже 204,4 тис. осіб, з них після 24.02.2022 більше 199 тис. осіб, які перемістилися здебільшого з Харківської та Донецької областей. Серед зареєстрованих у м. Харкові ВПО є соціально незахищені верстви населення, а саме особи з інвалідністю (понад 12,5 тис. осіб), діти (27,1 тис. осіб), пенсіонери (55,7 тис. осіб). Допомогу на проживання станом на 1 травня 2025 року отримували 50,1 тис. родин [10].

Згідно статті 7 ЗУ “Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб” [11] діюча система соціального захисту ВПО в Україні включає забезпечення реалізації прав зареєстрованих ВПО на зайнятість, загальнообов’язкове державне соціальне страхування, пенсійне забезпечення, освіту та соціальні послуги. Тобто, у разі внутрішнього переміщення громадян по території України за ними повинні зберегтися права на усі складові соціального захисту.

У праці Павлюк Т та Середницької Л. [2] станом на початок 2023 року детально описано види та обсяги матеріальної допомоги ВПО, а також наведено перелік соціальних послуг, які надаються ВПО. В сучасних умовах система соціального захисту ВПО зазнала деяких змін. Інформація щодо діючої системи соціального захисту ВПО в Україні подано у табл. 1.

Таблиця 1. Складові діючої системи соціального захисту ВПО в Україні

Нормативно-правові та законодавчі акти	Види соціального захисту ВПО
1	2
Соціальні виплати:	
Постанова Кабінету Міністрів України “Про деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам” від 20.03.2022 № 332 (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-%D0%BF#Text)	Щомісячна допомога на проживання ВПО: діти та особи з інвалідністю – 3000 грн; інші громадяни – 2000 грн
Постанова Кабінету Міністрів України “Про порядок компенсації витрат за тимчасове розміщення внутрішньо переміщених осіб, які перемістилися у період воєнного стану” від 19.03.2022 № 333 (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2022-%D0%BF#Text)	Компенсації витрат за тимчасове розміщення внутрішньо переміщених осіб – 450 грн на місяць на оплату комунальних послуг у розрахунку на одну розміщену ВПО
Зайнятість:	
Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Порядку надання роботодавцю компенсації витрат на оплату праці за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні” від 20 березня 2022 р. №331 (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/331-2022-%D0%BF#Text)	Одна мінімальна заробітна плата на кожну працевлаштовану особу з числа ВПО протягом двох місяців (крім роботодавців з бюджетних установ)
Освіта:	
Закон України “Про вищу освіту” № 1556-VII від 01.07.2014 (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text),)	Право на продовження навчання в інших ЗВО зі збереженням бюджетного фінансування
Закон України “Про освіту” № 2145-VIII від 05.09.2017 (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text),	Організація освіти в дистанційному форматі (за потреби)
Порядок прийому для здобуття вищої освіти в 2025 році (https://mon.gov.ua/osvita-2/vishcha-osvita-ta-osvita-doroslikh/vstupna-kampaniia-do-zvo/vstupna-kampaniia-do-zakladiv-vyshchoi-osvity-2025-roku/poriadok-priyomu-dlia-zdobuttia-vyshchoi-osvity-v-2025-rotsi)	Пільги при вступі до ЗВО дітей, що є ВПО (за квотою), та пільги, пов’язані з заміщенням вакантних бюджетних місць. Ваучери на навчання

1	2
Соціальні послуги:	
Закон України “Про соціальні послуги” № 2671-VIII від 17.01.2029 (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text)	Екстренне надання соціальних послуг в умовах загрози життю та дії воєнного стану в Україні чи окремих місцевостях. Надання соціальних послуг ВПО за новим місцем проживання. Перелік соціальних послуг ВПО: консультування, догляд, надання притулку, короткотермінове проживання, підтримане проживання, транспортні послуги, натуральна допомога
Соціальна підтримка:	
Постанова Кабінету Міністрів України від 25 жовтня 2024 р. № 1225, що затверджує Порядок реалізації експериментального проекту щодо надання субсидії на оплату вартості або частини вартості найму (оренди) житлового приміщення та компенсації частини податку на доходи фізичних осіб та військового збору, (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1225-2024-%D0%BF#n27)	Субсидії на оплату вартості або частини вартості найму (оренди) житлового приміщення ВПО за умови, що оренда житла перевищує 20% доходу сім'ї ВПО; ВПО не є учасниками програми “Прихисток” й не є отримувачами допомоги на проживання
Закон України “Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об’єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України” № 2923-IX від 23.02.2023 (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20#Text)	Компенсації за пошкоджені/знищені об’єкти нерухомого майна (отримання житлових сертифікатів на придбання об’єкта житлової нерухомості), у тому числі внутрішньо переміщеними особами

Джерело: систематизовано автором

Слід відзначити зусилля держави у сфері зайнятості ВПО в Україні. За даними Державної служби зайнятості тільки протягом січня-травня 2025 року в Україні було працевлаштовано 6673 особи з числа ВПО з компенсацією витрат на оплату праці під час дії воєнного стану. Загальна кількість працевлаштованого зусиллями Державної служби зайнятості населення в Україні у січні-травні 2025 року склала 306352 особи. Відповідно питома вага працевлаштованого населення з числа ВПО з компенсацією

витрат на оплату праці під час дії воєнного стану у загальній кількості працевлаштованого населення в Україні у період часу з січня по травень 2025 року склала 2,18 % [12]. Це доволі низьке значення показника, що потребує посилення соціального захисту ВПО у сфері зайнятості.

Ситуація у сфері зайнятості ВПО в Україні та Харківській і Дніпропетровській областях проілюстрована на рис. 2.

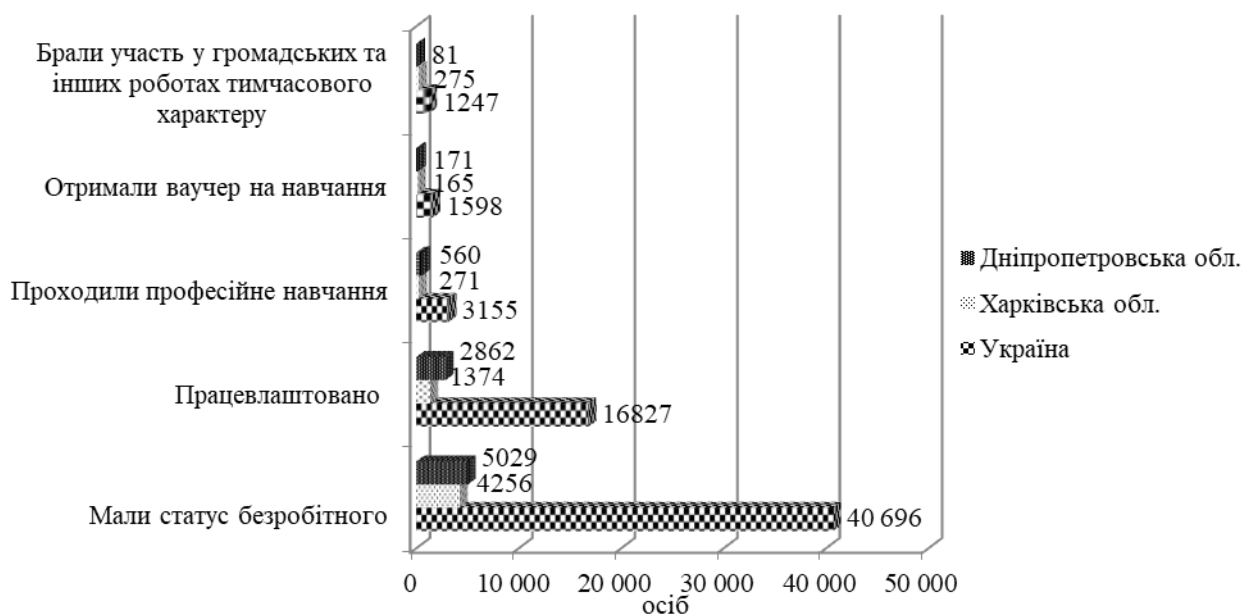

Рис. 2. Статистика надання Державною службою зайнятості послуг з працевлаштування внутрішньо переміщених осіб у січні-травні 2025 року

Джерело: сформовано автором за даними джерела [12]

В Україні серед внутрішньо переміщених осіб статус безробітних отримали 40696 осіб. Найбільша кількість ВПО, яким надано послуги з працевлаштування, професійного навчання, надано ваучери на навчання, знаходяться у Дніпропетровській та Харківській областях. Питома вага працевлаштованих ВПО у загальній кількості безробітних ВПО склала у січні-травні 2025 року в цілому по Україні 41,35%, по Дніпропетровській області – 56,91 %, по Харківській області – 32,28 %. [12]. Порівняно нижчий відсоток працевлаштованих безробітних ВПО у Харківській області пояснюється прикордонним розташуванням області, а отже і наявністю

меншою кількості вакантних робочих місць в умовах ризиків та невизначеного середовища функціонування суб'єктів господарювання.

Характеризуючи реалізацію заходів з соціального захисту ВПО у сфері освіти слід зазначити, що за даними Державної служби зайнятості у січні-травні 2025 року професійне навчання пройшли 3155 внутрішньо переміщених осіб, а ваучер на навчання отримали за цей період 1598 осіб [12]. Ситуація з отриманням ваучерів на навчання суттєво зміниться влітку під час вступної кампанії у заклади вищої, фахової вищої та професійно-технічної освіти. Статистика кількості наданих ваучерів на навчання внутрішньо переміщеним особам у січні-травні 2025 року подана на рис. 3.

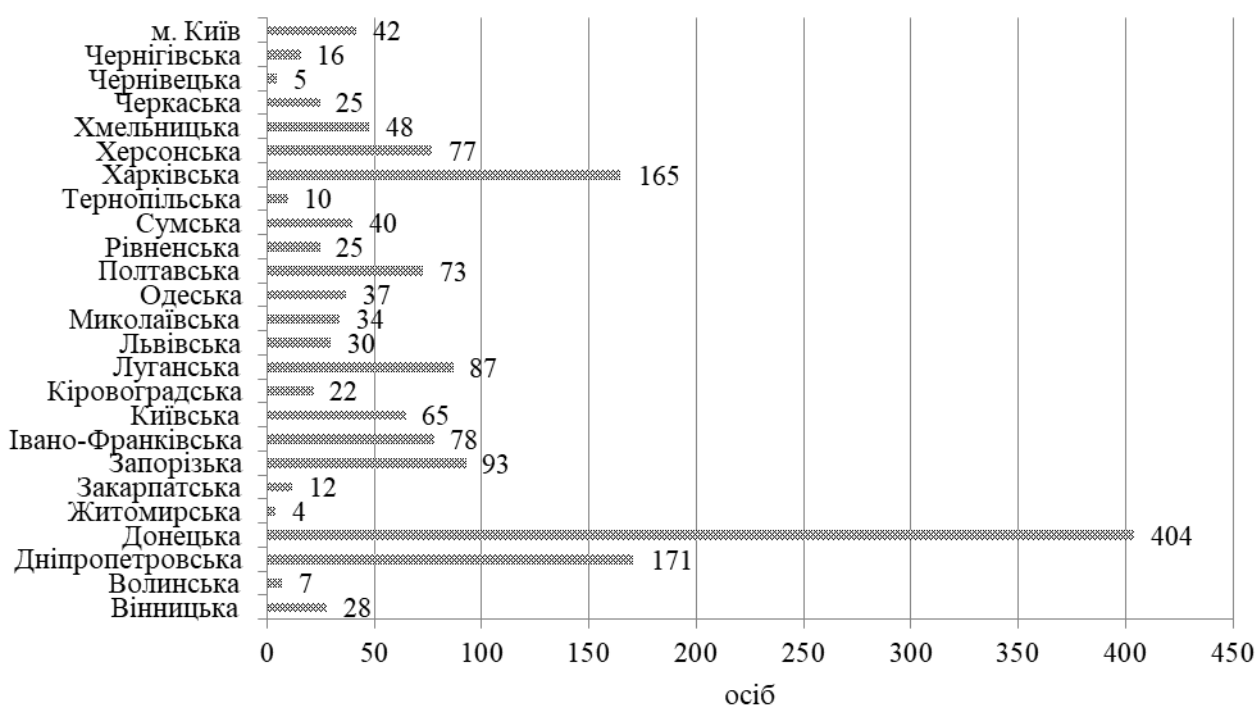

Рис. 3. Статистика кількості отриманих внутрішньо переміщеними особами ваучерів на навчання у січні-травні 2025 року

Джерело: сформовано автором за даними джерела [12]

За даними рис. 3 найбільша кількість внутрішньо переміщених осіб, які отримали ваучери на навчання, має місце у Донецькій, Дніпропетровській та Харківській областях. В цілому в Україні ваучери на навчання від Державної служби зайнятості отримали протягом січня – травня 2025 року 10984 особи. Питома вага ВПО в їх кількості склала 14,55 % [12]. Слід зазначити, що і в сфері освіти доцільним є сприяння більшій залученості внутрішньо

переміщених осіб до професійного навчання та отримання ваучерів на навчання, у тому числі і у ЗВО.

Діюча система соціального захисту включає доволі багато складових. Проте, як на нашу думку, вона повинна мати комплексний характер. Правове забезпечення соціального захисту представлене низкою законодавчих та нормативно-правових актів, які в сучасних умовах в Україні мають розрізнений характер. Це свідчить про відсутність єдиного кодексу чи законодавчого акту, який би охоплював усі сфери соціального захисту ВПО. Це б дозволило підвищити обізнаність ВПО щодо можливостей соціального захисту. Крім того, Селіхов Д.А. [3] слушно наголошує на актуальності врахування положень міжнародних документів, що регулюють права внутрішньо переміщених осіб.

Економічне забезпечення соціального захисту ВПО, як на нашу думку, становить собою вибір та забезпечення достатності джерел фінансування. Серед них: кошти державного та місцевих бюджетів, кошти бізнесу, міжнародних організацій та благодійників. У праці Степанової Е. Р. [4, с. 104] детально розглянуто міжнародні програми допомоги ВПО, які мають суттєве значення для підтримки ВПО. Диверсифікація джерел фінансування видатків на соціальний захист ВПО в сьогоdnішніх реаліях уже має місце. В подальшому доцільним є ширше залучення коштів бізнесу та благодійників, що значно розширить можливості соціального захисту ВПО.

Організаційне забезпечення соціального захисту ВПО, як на нашу думку, вимагає удосконалення задля спрощення самої процедури отримання соціального захисту та підвищення його доступності. В умовах значної кількості ВПО доцільним буде впровадження комплексної послуги за принципом е-ВПО. Як на нашу думку, комплексна послуга повинна включати такі складові соціального захисту:

отримання статусу (довідки) ВПО;

отримання соціальних послуг (забезпечення тимчасовим житлом, харчуванням, медичними, транспортними, реабілітаційними консультаційними та інформаційними послугами);

отримання допомоги на проживання ВПО;

отримання субсидії на оплату вартості або частини вартості найму (оренди) житлового приміщення ВПО;

отримання пільг в освіті;

отримання компенсації за пошкоджені/знищені об'єкти нерухомого майна

продовження реалізації права ВПО на усі види соціального захисту.

Як на думку автора, комплексна послуга за принципом е-ВПО має бути реалізована таким чином, щоб ВПО не повинні були вирішувати питання вибору конкретних видів соціального захисту. Доцільним буде заповнення виключно вихідної інформації, необхідної для прийняття рішення щодо надання різних видів соціального захисту ВПО. Органи соціального захисту та Пенсійного фонду протягом 10 днів з дня отримання заяви від ВПО через електронні сервіси повинні надати рішення щодо призначення різних видів соціального захисту, на які має право ВПО або родина ВПО. За наявності нових обставин в житті ВПО в електронних сервісах має бути передбачено можливість додавання вихідної інформації, що спричинить автоматичний перегляд наданих ВПО видів соціального захисту.

Запропонована удосконалена структура багаторівневої системи соціального захисту ВПО подана на рис. 4. Дана структура вирізняється багаторівневістю та комплексним підходом до побудови. На кожному рівні мають реалізуватися усі складові соціального захисту. Їх конкретний перелік та різновиди визначаються сферою застосування соціального захисту.

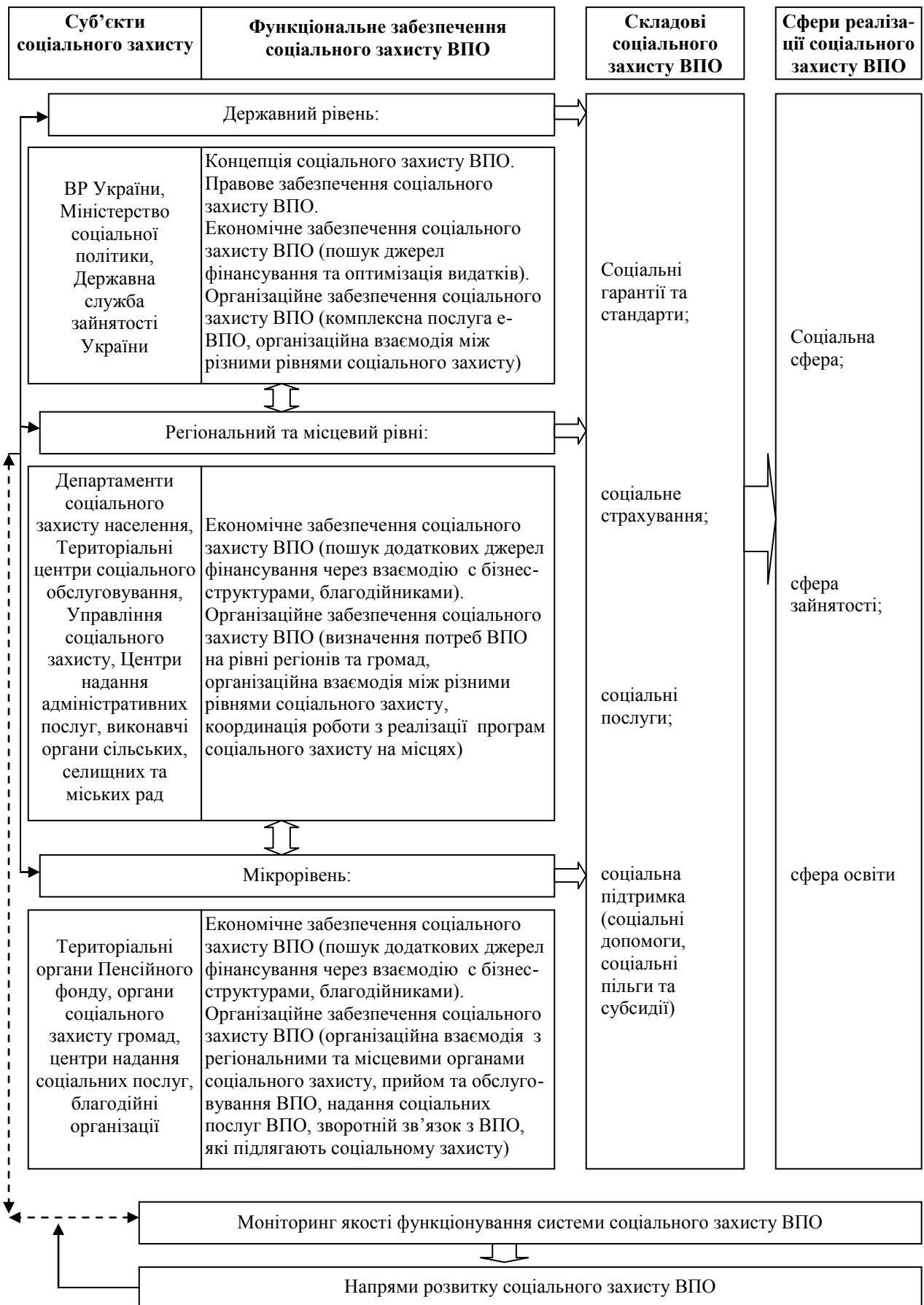

Рис. 4. Структура багаторівневої системи соціального захисту ВПО

Джерело: авторська розробка

Для обґрунтування напрямів розвитку та удосконалення функціонування системи соціального захисту внутрішньо переміщених осіб доцільним є здійснення моніторингу ефективності роботи цієї системи. Перелік ключових показників моніторингу ефективності функціонування системи соціального захисту ВПО в Україні подано у табл. 2.

Таблиця 2. Систематизований перелік ключових показників моніторингу ефективності функціонування системи соціального захисту ВПО в Україні

Назва показника	Зміст показника	Формула або спосіб розрахунку
Кількісні показники:		
Кількість ВПО	Загальна кількість зареєстрованих ВПО	Дані з Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб
Кількість отримувачів допомоги на проживання ВПО	Загальна кількість ВПО, які отримують соціальні виплати, послуги або пільги	
Обсяги фінансування соцзахисту ВПО	Загальна сума бюджетних коштів, спрямованих на соцзахист ВПО	Дані Міністерства соціальної політики
Витрати на соціальний захист однієї особи з числа ВПО	Сума бюджетних коштів, що в середньому витрачається державою на соціальний захист однієї особи з числа ВПО	Загальна сума бюджетних коштів, спрямованих на соцзахист ВПО / Загальна кількість ВПО
Якісні показники:		
Рівень охоплення ВПО соціальним захистом, %	Питома вага ВПО, які користуються певними видами соціального захисту	$(\text{Кількість ВПО, які отримують соціальний захист} / \text{Загальна кількість ВПО}) \times 100$
Середній час надання допомоги ВПО, дні	Тривалість очікування допомоги (час між поданням заявки і отриманням допомоги)	$(\text{Сума днів між поданням заявки і отриманням допомоги}) / \text{Кількість випадків}$
Рівень достатності соціальної допомоги ВПО, %	Показує чи покриває допомога базові потреби ВПО	$(\text{Середній розмір допомоги} / \text{Прожитковий мінімум для відповідної категорії}) \times 100$
Рівень успішності працевлаштування ВПО, %	Показує успішність програм сприяння зайнятості ВПО	$\text{Кількість працевлаштованих ВПО, після участі в програмах} / \text{Загальна кількість учасників програм} \times 100$
Темпи приросту охоплення ВПО соцзахистом, %	Показує зміну охоплення ВПО соцзахистом за певний період.	$((\text{Охоплення в звітному періоді} - \text{Охоплення в минулому періоді}) / \text{Охоплення в минулому періоді}) \times 100$
Рівень задоволеності ВПО соцзахистом, %	Рівень задоволення ВПО якістю та своєчасністю надання соціального захисту	$\text{Кількість ВПО, які позитивно оцінили систему} / \text{Загальна кількість опитаних} \times 100$

Результати моніторингу якості функціонування системи соціального захисту ВПО є підставою для обґрунтування напрямів її розвитку.

На сучасному етапі соціальних перетворень в Україні пріоритетними напрямами розвитку соціального захисту ВПО є:

- впровадження комплексної послуги е-ВПО;
- розширення джерел фінансування соціального захисту ВПО за рахунок залучення коштів бізнес-структур;
- створення мобільних соціальних офісів, для обслуговування ВПО з обмеженими фізичними можливостями;
- удосконалення законодавчого забезпечення та уточнення термінології;
- упорядкування статистичної інформації та статистичного аналізу якості соціального захисту ВПО.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Таким чином, науковими результатами даного дослідження є: 1) уточнення сутності поняття “соціальний захист внутрішньо переміщених осіб” за рахунок його трактування на засадах комплексного підходу, що поєднує цільовий, функціональний та організаційний підходи; 2) уточнення методичного підходу щодо формування удосконаленої структури багаторівневої системи соціального захисту внутрішньо переміщених осіб за рахунок комплексного підходу до побудови організаційного забезпечення та визначення напрямів розвитку соціального захисту внутрішньо переміщених осіб. Перспектива подальших наукових досліджень у даному напрямі полягає в удосконаленні методичного забезпечення моніторингу якості функціонування системи соціального захисту внутрішньо переміщених осіб.

Література

1. Колосок А., Буднік С. Соціальний захист внутрішньо переміщених осіб. *Ввічливість. Humanitas*. 2024. Випуск 4. С. 97-105. URL: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.4.13> (дата звернення 28.08.2025).

2. Павлюк Т. І., Середницька Л. П. Соціальна підтримка та соціальні послуги внутрішньо переміщеним особам в умовах війни. *Економіка та суспільство*. 2023. Випуск 50. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2370> (дата звернення 28.08.2025).

3. Селіхов Д. А. Правові основи соціального захисту внутрішньо переміщених осіб. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія право*. 2024. Випуск 84: частина 1. С. 103-108.

4. Степанова Е. Р. Соціальне забезпечення внутрішньо переміщених осіб. *Бізнес Інформ*. 2023. № 1. С. 101-107. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2023-1_0-pages-101_107.pdf (дата звернення 28.08.2025).

5. Конституція України: Закон України № 254к/96-ВР від 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80.#Text> (дата звернення 28.08.2025).

6. Скуратівський В. Соціальна політика. Енциклопедія державного управління: у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; наук.-ред. колегія: Ю. Ковбасюк (голова) та ін. Київ: НАДУ, 2011. Т. 1. С. 546-548.

7. Москаленко В. Сутність соціального захисту та його місце в політиці соціальної держави. *Наукові записки*. 2003. Т. 21. С. 42.

8. Копетюк М. Нормативно-правові аспекти визначення понять «соціальний захист» і «соціальне забезпечення». *Історико-правовий часопис*. 2019. № 1 (13). С. 66-69.

9. Міжнародна організація з міграції. Матриця відстеження переміщень. URL: <https://dtm.iom.int/ukraine#producttabs> (дата звернення 28.08.2025).

10. Інформація щодо ВПО у м. Харкові станом на 01.05.2025. Управління соціального захисту населення м. Харкова. URL: <https://soczahist.kh.ua/2025/05/%d1%96%d0%bd%d1%84%d0%be%d1%80%d0%bc%d0%b0%d1%86%d1%96%d1%8f-%d1%89%d0%be%d0%b4%d0%be-%d0%b2%d0%bf%d0%be-%d1%83-%d0%bc-%d1%85%d0%b0%d1%80%d0%>

ba%d0%be%d0%b2%d1%96-%d1%81%d1%82%d0%b0%d0%bd%d0%be-14/
(дата звернення 28.08.2025).

11. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#top> (дата звернення: 28.08.2025).

12. Державна служба зайнятості. Статистика URL: <https://www.dcz.gov.ua/stat/statfile> (дата звернення: 28.08.2025).

References

1. Kolosok, A. and Budnik, S. (2024), “Social protection of internally displaced persons”, *Vvichlyvist'. Humanitas*, vol. 4, pp. 97-105. <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.4.13>.

2. Pavliuk, T.I. and Serednyts'ka, L.P. (2023), “Social support and social services for internally displaced persons in wartime”, *Ekonomika ta suspil'stvo*, vol. 50, available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2370> (Accessed 28 August 2025).

3. Selikhov, D.A. (2024), “Legal foundations of social protection of internally displaced persons”, *Naukovyj visnyk Uzhhorods'koho Natsional'noho Universytetu. Seriiia pravo*, vol. 84, no. 1, pp. 103-108.

4. Stepanova, E.R. (2023), “Social security of internally displaced persons”, *Biznes Inform*, vol. 1, pp. 101-107, available at: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2023-1_0-pages-101_107.pdf (Accessed 28 August 2025).

5 The Verkhovna Rada of Ukraine (1996), “Constitution of Ukraine”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80.#Text> (Accessed 28 August 2025).

6. Skurativs'kyj, V. (2011), *Sotsial'na polityka. Entsyklopediia derzhavnoho upravlinnia u 8 t.* [Social policy. Encyclopedia of state administration in 8 vol.], vol. 1, NADU, Kyiv, Ukraine.

7. Moskalenko, V. (2003), “The essence of social protection and its place in the policy of the social state”, *Naukovi zapysky*, vol. 21. p. 42.

8. Kopetiuk, M. (2019), “Normative and legal aspects of the definition of the concepts of “social protection” and “social security”, *Istoryko-pravovyyj chasopys*, vol. 1 (13), pp. 66-69.

9. International Organization for Migration (2025), “Movement Tracking Matrix”, available at: <https://dtm.iom.int/ukraine#producttabs> (Accessed 28 August 2025).

10. Department of Social Protection of the Population of Kharkiv (2025), “Information on IDPs in Kharkiv as of 01.05.2025”, available at: <https://soczahist.kh.ua/2025/05/%d1%96%d0%bd%d1%84%d0%be%d1%80%d0%bc%d0%b0%d1%86%d1%96%d1%8f-%d1%89%d0%be%d0%b4%d0%be-%d0%b2%d0%bf%d0%be-%d1%83-%d0%bc-%d1%85%d0%b0%d1%80%d0%ba%d0%be%d0%b2%d1%96-%d1%81%d1%82%d0%b0%d0%bd%d0%be-14/> (Accessed 28 August 2025).

11. The Verkhovna Rada of Ukraine (2014), The Law of Ukraine “On ensuring the rights and freedoms of internally displaced persons”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#top> (Accessed 28 August 2025).

12. State Employment Service (2025), “Statistics”, available at: <https://www.dcz.gov.ua/stat/statfile> (Accessed 28 August 2025).

Стаття надійшла до редакції 28.08.2025 р.